

EEN BIJDRAGE TOT HET DETERMINEREN VAN DE KLEINE EUROPESE TELLINIDAE

J. van der Linden

About the identification of small European tellinids

First of all four species of Tellinidae are discussed: *Tellina donacina* Linnaeus, 1758, *T. pygmaea* Lovén, 1846, *T. distorta* Poli, 1791 and *T. pulchella* Lamarck, 1818. The first two species have their umbo clearly moved in a posterior direction, the other ones with the umbo nearly centrally placed. Other differences between these four species are the distances between pallial sinus and the anterior muscle scar, and the strong internal rib on *T. pulchella*.

Finally a discussion about the identification of the European tellinids with a scissulate sculpture: *T. fabula* Gmelin, 1791 (only right-valve scissulated), *T. compressa* Brocchi, 1814 (both valves scissulated and with an internal radial rib) and the West Indian species *Strigilla pseudocarnaria* Boss, 1969 (a much stronger and roundish shell) due to his occurrence in the eastern Atlantic, just limited to the Canary Islands.

The use of the genus *Tellina* for all these species (with the exception of *Strigilla*) is recommended.

Ditmaal wil ik u enige hulp bieden - voor zover dat nodig mocht zijn - bij het op naam brengen van de kleine, Recente, Europese Tellinidae, want vooral de eerste drie van de hieronder behandelde soorten zijn soms lastig uit elkaar te houden.

Het is zeker niet de bedoeling om uitvoerige beschrijvingen te geven van deze soorten, noch om van alle soorten afbeeldingen te verstrekken. Indien daar behoefte aan is, zijn daar genoeg andere bronnen voor (zie literatuurlijstje). Mijn doel is slechts om zo duidelijk mogelijk de verschillen tussen de betreffende soorten te verwoorden.

De eerste groep soorten zal bestaan uit *Tellina donacina* Linnaeus, 1758, *Tellina pygmaea* Lovén, 1846, *Tellina distorta* Poli, 1791 en *Tellina pulchella* Lamarck, 1818. Aangezien de eerste twee soorten behoren tot het subgenus *Moerella* P. Fischer, 1887 en de laatste twee tot het subgenus *Tellinella* Mörch, 1853, zou dat doen vermoeden dat schelpen uit beide groepen wel uiterst eenvoudig uit elkaar te houden zouden zijn. Niets is minder waar, want ik durf er wat om te verwedden dat in menige collectie veel meer *T. distorta* aanwezig is en dienengevolge veel minder *T. donacina*, dan de eigenaars ervan zouden vermoeden.

Het belangrijkste kenmerk van het subgenus *Tellinella*, en derhalve van *T. distorta* en *T. pulchella*, is de aan de buitenzijde van de schelp lopende kiel vanaf de top naar de onder-achterrands. Allemaal mooi bedacht, maar wij

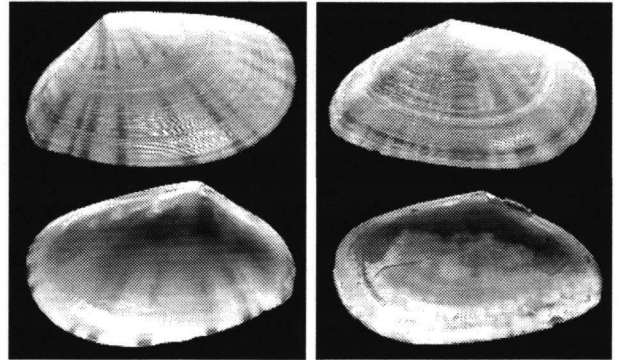

Fig. 3. *Tellina donacina* met de top achter het midden.. Fig. 4. *Tellina distorta* met de top vrijwel in het midden.

schieten er weinig mee op omdat de meeste exemplaren van *T. donacina* ook een kiel bij de achterrands hebben (*T. pygmaea* niet). Een veel beter verschil tussen de twee groepen schelpen lijkt mij de ligging van de top. Bij *T. donacina* en *T. pygmaea* is de top zeer duidelijk naar achteren verschoven (op circa 2/3 van de totale lengte). Bij *T. distorta* en *T. pulchella* daarentegen ligt de top vrijwel in het midden (vergelijk fig. 1-4). Feitelijk ook iets achter het midden, maar dat is zo weinig dat het nauwelijks opvalt. Kijkt u zelf maar eens naar uw betreffende schelpen, u ziet het onmiddellijk en alleen al met dit kenmerk haalt u *T. distorta* zó uit uw monsters *T. donacina*.

Na deze eerste scheiding richten wij onze aandacht op de verschillen tussen *T. donacina* en *T. pygmaea*, beide soorten dus met een top ver achter het midden. Allereerst bekijken wij de buitenkant, waarbij opvalt dat de achterrands van *T. pygmaea* mooi is afgerond (fig. 1) en bij *T. donacina* (fig. 3) min of meer puntig toeloopt. Tevens verschilt de sculptuur van beiden: zeer gelijkmatig verloopende commarginale sculptuur over het gehele oppervlak, dus ook bij de achterrands van *T. pygmaea*. Bij *T. donacina* verandert de commarginale sculptuur vlak voor de achterrands, de afstand tussen de ribben wordt dan groter en de ribben worden hoger. Natuurlijk verschillen de twee soorten ook in formaat, *T. pygmaea* is met een lengte van 10 mm al fors te noemen, terwijl een *T. donacina* van 20 mm heel normaal is.

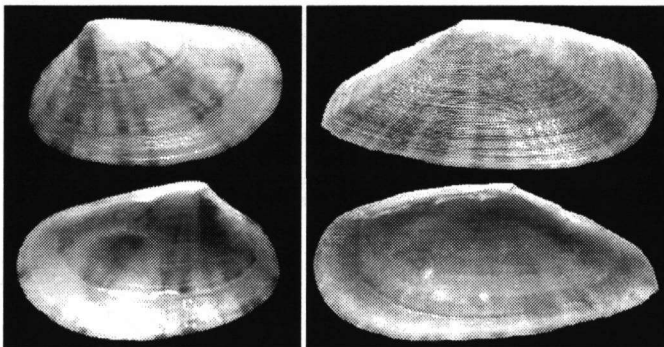

Fig. 1. *Tellina pygmaea*. Top ver achter het midden, achterrands afgerond

Fig. 2. *Tellina pulchella*. Top vrijwel in het midden, achterzijde zeer 'gesnaveld'.

Zoals meestal geeft de binnenzijde van de schelp eveneens veel informatie. Het is daarom verre van verstandig om alleen doubletten in een verzameling op te nemen en - nog erger - de vaneen geraakte kleppen aan elkaar te plakken. De verschillen worden goed weergegeven in Tebble (1976: fig. 74). Bij *T. donacina* eindigt de mantelbocht op geringe afstand van het voorste spierindrucksel. Metingen wezen uit dat de afstand ligt tussen de 0.5 en 1 mm. Bij *T. pygmaea* is die afstand zichtbaar groter, tot 1.5 mm toe, terwijl de onderrand van de mantelbocht niet volledig samenvalt met de mantellijn. Bij *T. donacina* valt de onderrand volledig samen met de mantellijn.

T. distorta en *T. donacina* lijken, afgezien van hun anders gesitueerde top, veel op elkaar (fig. 3, 4). Het is daarom niet zo vreemd dat beide soorten vaak worden verward. Beiden hebben ongeveer een zelfde kleurpatroon, beiden hebben min of meer dezelfde puntige achterrandsrand, beiden hebben een grovere commarginale sculptuur, soms haast lamellen, op de achterzijde (N.B.: veel sterker op de rechterklep dan op de linkerklep) en beiden hebben een onderrand van de mantelbocht die volledig samenvalt met de mantellijn. Naast de ligging van de top is er slechts één wezenlijk verschil: de afstand tussen mantelbocht en voorste spierindrucksel. Zoals u las is die afstand bij *T. donacina* tussen de 0.5 en 1 mm, bij *T. distorta* is die afstand minder dan 0.2 mm (een haardikte) en vaker nog raken mantelbocht en spierindrucksel elkaar.

Tenslotte *T. pulchella* (fig. 2), de grootste van de vier

(tot meer dan 30 mm), de meest kleurrijke en de meest 'gesnavelde'. Sculptuur en ligging top als bij *T. distorta*; verschilt daar onmiskenbaar van door de inwendige 'steunbeer', een zware radiale rib, beginnend even voor de top, dan tussen het voorste spierindrucksel en de mantelbocht in lopend en ter hoogte van de mantellijn vervagend.

Tellinidae met een diagonale sculptuur

Indien wij ook de Canarische Eilanden betrekken bij ons onderzoeksgebied, dan zijn er drie soorten Tellinidae met een diagonaal lopende sculptuur: *Tellina fabula* Gmelin, 1791, *Tellina compressa* Brocchi, 1814 en *Strigilla pseudocarnaria* Boss, 1969. Hoewel de verschillen tussen deze soorten (vrij) groot zijn, leek het mij toch nuttig om op enkele punten te wijzen. Daarnaast zal ik nog enige aandacht schenken aan de al of niet obscure soort *Tellina fabuloides* (Monterosato, 1884) uit de Middellandse Zee.

Bij al deze soorten lopen fijne, ingesneden lijnen diagonaal over de normale commarginaal geordende ribben en/of groeilijnen (in de Amerikaanse literatuur scissulate genoemd).

Het hieronder opgenomen overzicht geeft de verschillen weer tussen *Tellina fabula* (fig. 5) en *Tellina compressa* (fig. 6)

Beide soorten zijn de type-soort van een subgenus: *T. fabula* van *Fabulina* Gray, 1851 en *T. compressa* van *Oudardia* Monterosato, 1884.

	<i>Tellina fabula</i> (fig. 5)	<i>Tellina compressa</i> (fig. 6)
vorm:	wigvormig, achterrandsrand puntig.	ovale, achterrandsrand afgeknut.
sculptuur:	diagonale sculptuur alleen op rechterklep; dicht op een, circa 10 lijnen per 2 mm.	diagonale sculptuur op beide kleppen; vrij ver uiteen, circa 5 lijnen per 2 mm.
mantelbocht:	zeer hoog oplopend, bijna tot niveau bovenrand spierindrucksels.	komt niet veel verder dan halverwege de spierindrucksels.
interne radiale rib:	afwezig aan voorzijde, soms vaag te zien bij de achterrandsrand.	zware rib aan voorzijde, bij achterrandsrand vaag.

Fig. 5. *Tellina fabula*. Wigvormig met puntige achterrandsrand

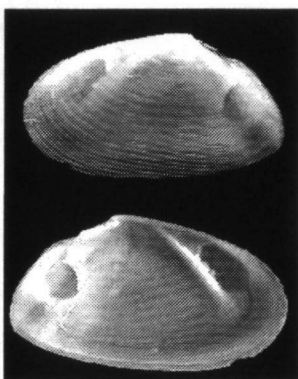

Fig. 6. *Tellina compressa*. Opvallend is de zware rib aan de voorzijde.

T. fabuloides is nog steeds een probleem: species, subspecies of forma? Misschien zal DNA-onderzoek in de toekomst de oplossing kunnen geven. De Frankenslaggroep heeft al haar, al dan niet vermeende, monsters bestudeerd en kwam tot min of meer dezelfde conclusie als Nordsieck (1969), althans betreffende de verschillen met *T. fabula*, zonder daaraan een conclusie te willen verbinden.

T. fabuloides is veel kleiner, platter, dunner, transparanter en de diagonale lijntjes zijn veel vager dan bij *T. fabula*. Zelfs levendverzamelde exemplaren van laatstgenoemde soort zijn semitransparant wit of lichtgeel, terwijl *T. fabuloides* steeds kleurloos en glasachtig transparant is. Geen verschil zagen wij in de hoogte van de mantelbocht.

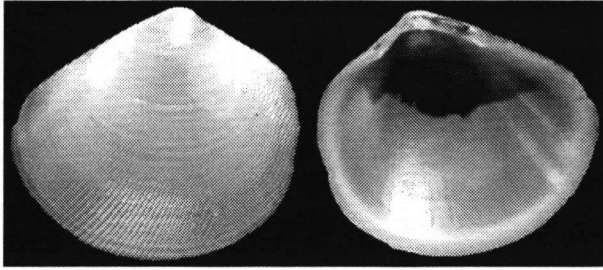

Fig. 7. De diagonale lijnen midden op de schelp lopen van rechts boven naar links onder en van de linker onderhoek weer schuin naar boven.

Strigilla pseudocarnaria Boss, 1069 (fig. 7) is van oorsprong een West-Atlantische soort en wordt aan deze zijde van de oceaan uitsluitend aangetroffen rond de Canarische Eilanden (Fuerteventura). Het 'stamgebied' is de Caribbean met maar liefst zes soorten *Strigilla* (door vrijwel alle auteurs wordt *Strigilla* beschouwd als een volwaardig genus).

S. pseudocarnaria lijkt qua vorm veel op een (rose) nonnetje en heeft derhalve een totaal andere vorm dan de twee hiervoor besproken soorten. Het belangrijkste verschil is de sculptuur. Weliswaar op het middendeel van de schelp, evenals bij *T. fabula* en *T. compressa*, diagonale lijnen lopend van de top naar de onder-achterrand, maar dan abrupt van richting veranderend. De ingesneden lijntjes lopen weer schuin omhoog richting achterrand, zodat op elkaar gestapelde V-vormige figuren ontstaan over de gehele achterzijde van de schelp.

Tenslotte nog een advies: gebruik voor alle hierboven behandelde soorten - afgezien van de *Strigilla* - liever de genusnaam *Tellina* dan gebruik te maken van allerlei subgenera en die te verheffen tot genera. Er zijn inmid-

dels tientallen subgenera in de Tellinidae en menig subgenus bezit kenmerken die de kenmerken van een ander subgenus voor het grootste deel overlappen hetgeen alleen maar verwarring geeft. Zo is het gebruik van het genus *Angulus* (nog afgezien van de discussie, genus of subgenus) voor de meeste hierboven genoemde soorten, beslist fout. Het meest belangrijke kenmerk van dit subgenus betreft de laterale tanden: in de rechterklep aan de voorzijde een laterale tand, aan de achterzijde geen laterale tanden (slechts bij een enkele soort een rudimentair, microscopisch tandje), linkerklep geen laterale tanden. Alle besproken soorten hebben in de rechterklep achter een forse laterale tand en behoren zodoende niet tot het subgenus *Angulus*. Daarnaast is het helemaal merkwaardig dat auteurs *T. donacina* en *T. fabula* in hetzelfde zo specifieke (sub)genus *Angulus* hebben geplaatst.

Vereenvoudigd literatuurlijstje.

Algemeen:

ENTROP, B., 1972. Schelpen vinden en herkennen. Zutphen, 1-320.

NORDSIECK, F., 1969. Die europäischen Meeresmuscheln (Bivalvia). Stuttgart, i-viii, 1-256.

TEBBLE, N., 1976. British Bivalve Seashells. London, 1-212

Afbeeldingen:

Poppe, G.T. & Y. Goto, 1993. European Seashells, Vol. II (o.a. Bivalvia). Wiesbaden, 1-221.

Strigilla pseudocarnaria:

Gómez & Pérez, 1997. Moluscos Bivalvos de Canarias.

Alle West-Indische *Strigilla*'s

Abbott, R.T., 1974. American Seashells, New York, 1-663.

Foto's Henk Dekker, Winkel.

Adres van de auteur:
Frankenslag 176
2582 HZ 's Gravenhage